

УДК 338.48:658

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2019-5.28>

Шипоша В.А.

здобувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНОГО КЛАСТЕРУ», СУТНОСТІ ТА СТРУКТУРИ

Розглядаються теоретико-методичні підходи до визначення поняття «економічного кластеру», сутності економічного кластеру та особливості його структури. Зазначено, що основною метою утворення економічних кластерів є підвищення внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності їх учасників за рахунок комерційного й некомерційного співробітництва, наукових досліджень та інновацій, освіти, навчання і заходів політики підтримки. Аналіз тлумачень поняття «економічний кластер», аспектів і властивостей кластера дозволило прийти до висновку, що економічний кластер є системою співпраці, тісно пов'язаних та територіально близьких підприємницьких мереж і організаційних структур з метою організації, раціонального використання та нарощування виробництва продукції світового рівня (інноваційної спрямованості). Зазначено, що кластерний підхід щодо оптимізації організації ведення господарства дозволяє забезпечити стабільний та безпечний розвиток, економічне зростання регіону, підвищення рівня життя населення, поліпшення інфраструктури, широке використання інновацій та наукового потенціалу. Висвітлено типову структуру економічного кластеру, яка складається з чотирьох основних груп суб'єктів: ядро кластеру, постачальники підприємств кластера, споживачі підприємств кластера та підтримуюча інфраструктура. Зазначено, що саме кластерні моделі в нових умовах глобалізації та активного розвитку новітніх технологій дозволяють використати можливості основних галузей для прискорення розвитку економіки та відновлення її здатності випускати конкурентоспроможну продукцію. Зроблено висновок про те, що сучасні економічні кластери є якісно новим просторовим утворенням у національному господарстві, яке сприяє розвитку партнерства між суб'єктами господарювання та наукою, а досвід їх успішного функціонування у розвинених країнах світу актуалізує необхідність їх створення в Україні.

Ключові слова: економічний кластер, інновації, організація, конкурентоспроможність, національне господарство.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ
«ЭКОНОМИЧЕСКОГО КЛАСТЕРА», СУЩНОСТИ И СТРУКТУРЫ

Шипоша В.А.

Рассматриваются теоретико-методические подходы к определению понятия «экономического кластера», сущности экономического кластера и особенности его структуры. Указано, что основной целью создания экономических кластеров является повышение внутренней и международной конкурентоспособности их участников за счет коммерческого и некоммерческого сотрудничества, научных исследований и инноваций, образования, обучения и мероприятий политики поддержки. Анализ толкований понятия «экономический кластер», аспектов и свойств кластера позволило прийти к выводу, что экономический кластер является системой сотрудничества, тесно связанных и территориально близких предпринимательских сетей и организационных структур с целью организации, рационального использования и наращивания производства продукции мирового уровня (инновационной направленности). Отмечено, что кластерный подход к оптимизации организации ведения хозяйства позволяет обеспечить стабильное и безопасное развитие, экономический рост региона, повышения уровня жизни населения, улучшение инфраструктуры, широкое использование инноваций и научного потенциала. Освещено типичную структуру экономического кластера, которая состоит из четырех основных групп субъектов: ядро кластера, поставщики предприятий кластера, потребители предприятий кластера и поддерживающая инфраструктура. Отмечено, что именно кластерные модели в новых условиях глобализации и активного развития новейших технологий позволяют использовать возможности основных отраслей для ускорения развития экономики и восстановление ее способности выпускать конкурентоспособную продукцию. Сделан вывод о том, что современные экономические кластеры являются качественно новым пространственным образованием в национальном хозяйстве, которое способствует развитию партнерства между субъектами хозяйствования и наукой, а опыт их успешного функционирования в развитых странах мира актуализирует необходимость их создания в Украине.

Ключевые слова: экономический кластер, инновации, организация, конкурентоспособность, национальное хозяйство.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO DEFINING THE CONCEPT
OF “ECONOMIC CLUSTER”, ESSENCE AND STRUCTURE

Shiposha Valeriy

The theoretical and methodological approaches to the definition of the concept of “economic cluster”, the essence of the economic cluster and the peculiarities of its structure are considered. It is stated that the main purpose of the formation of economic clusters is to increase the internal and international competitiveness of their participants through commercial and non-commercial cooperation, research and innovation, education, training and support policies. Based on the generalization of the definitions of the term “economic cluster”, it is concluded that the above interpretations of clusters are substantially different from each other, but each of the concepts carries a rational grain. An analysis of the interpretations of the concept of “economic cluster”, aspects and properties of the cluster has led to the conclusion that the economic cluster is a system of cooperation, closely related and territorially close business networks and organizational structures for the purpose of organizing, rational use and increasing production of world class products (innovation orientation). It is stated that the cluster approach to optimizing the organization of economy allows to ensure stable and safe development, economic growth of the region, improvement of living standards of the population, improvement of infrastructure, widespread use of innovations and scientific potential. A typical structure of an economic cluster is presented, which consists of 4 main groups of entities: the cluster core, cluster enterprise suppliers, cluster enterprise consumers, and supporting infrastructure. It is pointed out that cluster models in the new conditions of globalization and active development of new technologies allow us to use the opportunities of the main industries to accelerate the development of the economy and restore its ability to produce competitive products. It is concluded that modern economic clusters are a qualitatively new spatial formation in the national economy, which contributes to the development of partnerships between economic entities and science, and the experience of their successful functioning in developed countries of the world actualizes the need for their creation in Ukraine. Also, clusters, as an object of concentration of production capacity, scientific and innovative potential, can significantly reduce the risks and threats to national economic security.

Keywords: economic cluster, innovation, organization, competitiveness, national economy.

Постановка проблеми. Поява і поширення економічних кластерів є важливою складовою активізації соціально-економічного розвитку територій, адже світовий досвід наочно продемонстрував те, що кластерна форма організації виробництва створює широкі можливості для використання місцевих ресурсів, освоєння іноземних інвестицій, забезпечує доступ до нових ринків збуту, дозволяє повною мірою реалізувати потенціал міжрегіонального, транскордонного та транснаціонального співробітництва.

Оскільки пошук оптимальних форм ведення господарства в умовах загострення економічних криз все частіше обумовлює зростання уваги до кластерних об'єднань, важливого значення набуває необхідністю систематизації та конкретизації визначення сутності і значення кластерів в умовах впровадження новітніх форм організації господарства в економіку країни та її регіонів.

Питання, які стосуються дослідження теоретико – методичних підходів до визначення поняття «еконо-

мічного кластеру», сутності економічного кластеру та особливості його структури досліджували такі вчені як: Анисова Н. [1], Афанасьєв М. [2], Ефимычев Ю. И. [3], Завадська Д. В. [4], Ковальова Ю. М. [5], Портер М. [6], Пилипенко И. В. [7], Семёнова Н. Н. [8], Третьяк В. П. [9], Шевченко И. К. [10] та ін.

Метою статті виступають питання теоретико – методичні підходи до визначення поняття «економічного кластеру», сутності економічного кластеру та особливості його структури.

Об'єкти дослідження – методичні підходи до визначення поняття «економічного кластеру».

Методи дослідження. Під час написання дослідження використовувались такі методи: метод спостережень (для аналізу і узагальнення поглядів теоретико – методичних підходів до визначення поняття «економічного кластеру»); методи економічного аналізу (для аналізу сутності економічного кластеру та особливостей його структури).

Виклад основного матеріалу. Поняття економічного кластеру вперше (від англ. cluster – скупчення, зосередження) ввів М. Портер [6], який визначив кластер як групу географічно сусідніх, взаємопов'язаних компаній (постачальники, виробники, тощо) та пов'язані з ними організації (навчальні заклади, органи держуправління, компанії з інфраструктури), що діють у визначених сферах і взаємодоповнюють один одного.

Зазначимо, що основною метою утворення економічних кластерів є підвищення внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності їх учасників за рахунок комерційного й некомерційного співробітництва, наукових досліджень та інновацій, освіти, навчання і заходів політики підтримки [6].

Але, незважаючи на ґрунтовні дослідження, в науці досі не вироблено єдиного підходу до визначення поняття економічного кластеру. В певній мірі це зумовлено і відсутністю законодавчого визначення кластеру.

Існує багато визначень поняття «економічного кластеру», основні з яких нами наведено в таблиці 1 (табл. 1).

На основі таблиці можна стверджувати, що приведені тлумачення кластерів мають сутнісну різницю один від одного, але кожне з понять несе в собі раціональне зерно. Наведені визначення охоплюють складові елементи кластера, специфіку взаємовідносин між його учасників, а також географічне розташування. В основному увага акцентується при розгляді сутності кластеру на об'єднанні фірм і інших організацій.

Отже, аналіз вищезазначених тлумачень, аспектів і властивостей кластера дозволило прийти до висновку, що економічний кластер є це системою співпраці, тісно пов'язаних та територіально близьких підприємницьких мереж і організаційних структур з метою організації, раціонального використання та нарощування виробництва продукції світового рівня (інноваційної спрямованості).

Своєю чергою зазначимо, що особливостями кластерів є наступні [6]:

- кластер є економічним суб'єктом, а не юридичною особою (учасники кластеру юридично самостійні);
- не зважаючи на те, що учасники кластерів є юридично незалежними, вони економічно взаємопов'язані;
- учасники кластеру різняться за видами діяльності та економічним статусом;
- учасники кластеру географічно близькі та працюють в єдиному регіоні;
- всі вище перераховані ознаки повинні бути притаманні всім учасникам кластеру одночасно (рис. 1).

Розглянувши суть та особливості економічних кластерів, не можна оминати увагою і їх структуру, яка являє собою модель побудови коопераційних зв'язків між суб'єктами об'єднання. Умовно їх можна виділити 4 групи взаємодіючих суб'єктів:

1. Ядро кластеру – підприємства, локалізовані на території, згруповані за видами основної продукції або

Таблиця 1

Теоретико-методичні підходи до визначення поняття «економічного кластеру»

№ п/п	Автор	Визначення поняття «економічний кластер»
1	М. Портер [6]	Кластер (промислова група) – це група близьких, географічно взаємозалежних компаній і пов'язаних з ними організацій, які спільно діють у певному виді бізнесу, характеризуються спільністю напрямків діяльності й взаємодоповнюють один одного.
2	М. Афанасьєв, Л. [2]	Кластер – господарський блок, який включає фірми та організації, пов'язані випуском кінцевої продукції і географічним положенням.
3	Ю.І. Ефимичев [3]	Кластер – це, насамперед, форма мережі, оскільки близьке розташування фірм і організацій забезпечує наявність певних спільностей і підвищує частоту і силу взаємодії.
4	В. П. Третьяк [9]	Кластер – інтеграція підприємств, спеціалізованих в певному секторі виробництва і локалізованих географічно.
5	Ю.М. Ковальова [5]	Кластер – це локалізована територіально-виробнича форма інтеграції взаємодіючих суб'єктів господарювання, банківського, приватного сектору, освітніх закладів, органів влади та суміжних, допоміжних, конструкторських, інноваційних підприємств/організацій, об'єктів інфраструктури, що характеризується виробництвом конкурентоздатних товарів або послуг, наявністю погодженої стратегії розвитку, спрямованої на реалізацію інтересів кожного з учасників і території локалізації кластера, на якій вона перебуває, і що має істотну соціально-економічну значимість для регіону.
6	І. Пилипенко [7]	Кластер – група географічно сконцентрованих компаній з однієї або суміжних галузей і підтримуючих їх інститути, розташовані в певному регіоні, які виробляють подібну або взаємодоповнюючу продукцію і яка характеризується наявністю кластера і їх співробітниками, за рахунок якого підвищується конкурентоспроможність кластера в світовому господарстві.
7	Н. Семенова [8]	Кластер – сукупність фірм і інших організацій, пов'язаних в певній виробничій області.

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 5; 6; 7; 8; 9]

Рис. 1. Особливості кластерів

Джерело: складено на основі [6]

за підгалуззями. Характеристиками групи є загальна кількість підприємств, обсяг відвантаженої продукції, чисельність зайнятих, оцінка податків як економічного вкладу в регіональний бюджет.

2. Постачальники підприємств кластера. Розділені на місцеві компанії і підприємства з інших регіонів. Постачальники також групуються за видами поставок.

3. Споживачі підприємств кластера. Сегменти – внутрішнє споживання, міжрегіональні поставки, експорт, що дозволяє безпосередньо оцінити експорт кластера як основний критерій ефективності і розробити заходи державної підтримки виходячи з можливості нарощування експортних поставок.

4. Підтримуюча інфраструктура (сервісні об'єкти). Включає громадські асоціації, адміністративну підтримку, фінансові, складські та транспортні послуги (рис. 2) [1].

Варто зазначити і те, що саме кластерні моделі в нових умовах глобалізації та активного розвитку новітніх технологій дозволяють використати можливості основних галузей для прискорення розвитку економіки та відновлення її здатності випускати конкурентоспроможну продукцію. Також кластери, як об'єкт концентрації виробничих потужностей, наукового та інноваційного потенціалу, здатні суттєво знизити ризики та загрози національній економічній безпеці.

Висновки. Проведений нами аналіз теоретико-методичних підходів до визначення поняття «економічного кластеру» підтверджує твердження про кластер як основу формування як економіки регіону, так і

економіки держави. Кластерний підхід щодо оптимізації організації ведення господарства дозволяє забезпечити стабільний та безпечний розвиток, економічне зростання регіону, підвищення рівня життя населення, поліпшення інфраструктури, широке використання інновацій та наукового потенціалу.

На підставі аналізу теоретико-методологічних підходів до визначення поняття економічного кластеру зроблено висновок про те, що економічний кластер як організаційно-виробнича форма ведення господарства характеризується географічною близькістю суб'єктів, високим рівнем коопераційних зв'язків, максимально ефективним використанням науково-технічного потенціалу, вільним розподіленням наявних ресурсів, що створюється з метою підвищення конкурентоспроможності та зниження вразливості до загроз як окремих суб'єктів, регіону, так і цілих галузей національної економіки. Зроблено висновок стосовно того, що типова структура економічного кластеру, що складається з 4 основних груп суб'єктів: ядро кластеру, постачальники підприємств кластера, споживачі підприємств кластера та підтримуюча інфраструктура.

Підсумовуючи вище наведене, зазначимо, що сучасні економічні кластери є якісно новим просторовим утворенням у національному господарстві, яке сприяє розвитку партнерства між суб'єктами господарювання та наукою, а досвід їх успішного функціонування у розвинених країнах світу актуалізує необхідність їх створення в Україні.

Рис. 2. Структура економічного кластеру

Джерело: складено на основі [3; 4]

1. Anisova, N. (2013). Model klastera [Cluster model]. № 38 (571). Retrieved from: <http://expert.ru/ural/2013/38/model-klastera> [in Russian].
2. Afanasiev, M. (2005). Mirovaya concurentsia I klasterizatsiy economicu [World Competition and Clustering of the Economy]. Questions of Economics. № 4. 75-86.
3. Yefimichev Y.I., Zakharov I.V. (2005). Promushenney klasteru I ekonomicheskiy rost [Industrial clusters and economic growth]. Economics and Finance. № 1. 15-18. [in Russian]
4. Zavadskaya, D.V. (2012). Economichna clusteruzatsiy. Suty, problem ta perspectuvu rvzutcu v Ukraini [Economic clustering: essence, problems and prospects of development in Ukraine]. Socio economic research. № 1 (44). 187-196.
5. Kovaleva, Y.M. (2007). Klaster yak novuy instrument modernizatsii economicu [The cluster as a new tool of economic modernization]. East. № 5 (83). 13.
6. Porter M. (1993). Mezhdunarodnaya konkurentsia/ Konkurentnye preemusthestva stran [International Competition: The Competitive Advantages of Countries]. Moscow: International Relations [in Russian].
7. Pilipenko, I.V. (2007). Clasterna polituka v rossiy [Cluster policy in Russia]. № 8. 28-64 [in Russian].
8. Semenova, N.N. (2007). Nauka kak factor globalizatsii [Science as a factor of globalization]. Moscow: Logos, 2008 [in Russian].
9. Tretyak, V.P. (2006). Klasteru predpriyiy. Puti sozdaniy I rezulytativnosty funktsionirovaniy [Enterprise clusters: paths to creation and performance]. Moscow: August Borg [in Russian].
10. Shevchenko, I.K. (2016). Klaster kak instrument reindustrializatsii teritorialno otraslevuh kompleksov [Cluster as a tool for reindustrialisation of territorial-sectoral complexes]. № 1. Volume 7. P. 74-83.